

Espai públic i ciutats petites

Jordi Domingo
Universitat de Lleida

La transformació de la societat catalana ha afectat àmbits molts diversos entre els quals destaquen dos que actuen com a causa i conseqüència d'altres canvis: l'augment de la població, de manera especial la població urbana, i l'augment del nombre de ciutats. Semblantment a la major part de les societats europees, s'ha passat d'una societat agrària a una societat industrial i terciària on la ciutat ha esdevingut l'element clau per entendre les dinàmiques socials i territorials.¹

Aquests canvis han afectat la manera de viure de les persones i han creat noves tipologies d'espais que intenten adaptar-se a les necessitats o interessos que han sorgit d'aquests canvis. I l'espai públic de pobles i ciutats és el marc on, segurament, les transformacions s'han fet notar més, afectant fins i tot la manera de relacionar-se de les persones. S'ha passat d'unes localitats adaptades a les necessitats que imposava la vida rural a unes localitats que es troben a mig camí entre el que havia estat rural i allò que ja es pot considerar completament urbà. En moltes localitats i ciutats petites s'ha importat tipologies d'espais públics pensats originàriament per a ciutats grans, amb modes de vida completament urbans, i que s'apliquen a societats que no sempre ho necessiten.

Les pàgines que segueixen volen presentar una reflexió sobre la pèrdua i la transformació dels elements tradicionals de l'espai públic en petites ciutats i municipis. La incorporació d'elements forans, més propis de ciutats grans, suposa una transformació que va més enllà dels elements propis de l'urbanisme per incidir directament en el tarannà i la quotidianitat d'una societat en ple procés d'abandonament de les activitats econòmiques primàries. També intenten aportar la reflexió sobre el fet que la participació ciutadana segueix essent una necessitat a l'hora de dissenyar i utilitzar l'espai públic com a base de la cohesió social.

L'ESPAI, PRODUCTE DE LA SOCIETAT

Si es parteix de la idea que cada societat modela i adapta l'espai en què es desenvolupa segons les seves necessitats, característiques i possibilitats resulta fàcil d'entendre que aquest espai es va transformant amb el pas del temps. I aquesta transformació es produeix a un ritme similar, potser una mica més lent, del que canvia la societat. La que es podria considerar com la revolució urbana a Catalunya, amb una llarga trajectòria històrica, però que esclata realment al darrer terç del segle XX, acompanya un procés de canvis substancials en la societat catalana.

L'augment de la població urbana ha comportat un canvi en les formes de vida que de manera gradual s'ha anat estenent al conjunt de la població, fins i tot en espais considerats encara avui com a rurals. Les noves tecnologies, però també la difusió dels mitjans de comunicació de masses, la major facilitat per desplaçar-se i l'atractiu que, de grat o per força, exerceix la gran ciutat i les capitals provincials han posat en contacte, intensificat en els darrers quaranta anys, dues maneres de veure i viure la vida: la urbana i la rural. Sovint s'ha vist la vida urbana com a símbol de modernitat, mentre que la vida rural ha quedat com a menystinguda davant de processos socials que empenyen cap a noves direccions. Els moviments neuronals que han anat de manera més o menys cíclica no han pogut frenar una tendència que s'ha anat accelerant amb el pas dels anys. I aquest fet pot servir de base per presentar l'espai com un producte de la societat que el crea, l'elabora i el transforma. En l'espai modelat per una societat s'hi transmeten

1. Una evolució dels processos d'urbanització a Europa es pot seguir a POUNDS (2000). En relació a Catalunya es pot consultar CASSASAS (1990) i sobre les terres de Lleida es pot consultar DOMINGO (2006).

empremtes que són pròpies de la societat, aquells trets que la defineixen, la caracteritzen i la fan diferents d'altres societats.

Les societats es conformen en relació al territori que ocupen, als elements culturals que construeixen, a les tradicions que mantenen i als contactes culturals que els arriba de fora. La manera d'organitzar els camps de conreu, la propietat del sòl, la transmissió del patrimoni de generació en generació, etc. configuren, amb el pas dels anys, la base sobre la qual l'espai es va transformant. En terres com les del Pla d'Urgell, l'arribada del canal va significar l'inici d'un procés de transformació en l'espai que havien construït les generacions precedents. Canvien els conreus, la parcel·lació de la terra, el producte i l'economia. Es comença a generar una riquesa que fins llavors quedava fora de la imaginació dels seus pobladors. Alguns pobles comencen a rebre més població, es diversifiquen i s'especialitzen les activitats econòmiques i es transforma l'espai.

Les cases, els carrers i les places s'adapten a les formes i a les funcions que necessita una societat que s'està transformant a causa d'un canvi en les característiques de la seva activitat econòmica. Amb el canal s'introdueix el regadiu, es comença a aprofitar la força de l'aigua per a produir electricitat i per introduir les primeres indústries. Com a conseqüència apareixen noves necessitats socials que es reflecteixen en l'espai: més habitatges, diferenciació d'espais urbans per a funcions residencials en relació a la renda dels que l'han d'habitar. I apareixen altres espais que fins llavors no s'havien considerat necessaris: camins i carreteres més àmplies, estacions de ferrocarril –i les vies que marquen una rasa en el territori–, col·legis, locals socials i de serveis com bars, restaurants, botigues cada vegada més especialitzades, etc. De la mateixa manera es comença a dedicar part de carrers o espais dels afores a noves funcions: la «Casa Canal» com a centre administratiu permanent del canal d'Urgell, però també espais dedicats de manera temporal al mercat setmanal o a la celebració de fires. També s'eixamplen els nuclis urbans de localitats que fins llavors havien tingut un creixement escàs, creant nous «barris» que permetran, amb el pas del temps, una incipient diferenciació social. En totes aquestes transformacions cal tenir present l'aplicació del que llavors es podia considerar tecnologies noves tant pel que fa a la construcció com pel que fa al transport.

Durant la segona meitat del segle XIX es va iniciar un procés que s'ha anat accelerant en el temps i que cada vegada ha implicat més el conjunt de la societat del Pla i l'espai que ocupa. Els canvis s'han anat realitzant de manera progressiva i per capil·laritat des de les grans ciutats a d'altres de més petites fins arribar als pobles. En aquest procés també hi ha hagut un canvi d'escala que ha comportat l'adaptació del nucli urbà de cada localitat a les noves necessitats, però també a un procés d'especialització del territori i dels diferents nuclis urbans que concentren la població. La configuració de les funcions de ciutat com a espai que proporciona serveis al conjunt de la comunitat del territori va suposar una primera diferenciació funcional i social de l'espai més enllà dels propis límits de la ciutat. A mesura que s'acceleraven els canvis aquestes relacions es van anar modificant, adaptant-se a cada moment a les noves necessitats. Algunes activitats industrials es van disseminant pel territori, cap a pobles que tenen possibilitats d'acollir-les. De la mateixa manera que si en un primer moment la ciutat, en aquest cas Mollerussa, accelera el seu creixement per acollir una població que prefereix o necessita viure més a prop dels serveis urbans, a partir de canvis en els modes de vida es comença a urbanitzar alguns pobles del voltant en busca de preus del sòl més econòmics i d'una qualitat de vida que la ciutat ja no sembla poder oferir.

De manera similar al que ha succeït en altres indrets, les transformacions econòmiques experimentades al Pla d'Urgell han generat canvis en la societat, transformant l'espai construït i modificant les funcions de cada part del territori en relació al seu conjunt i modificant el paper de cada nucli de població. Les característiques humanes que actualment presenta l'espai del Pla d'Urgell, i la major part dels seus nuclis, són molt diferents de les que presentava fa poc més de cent cinquanta anys com a conseqüència d'una transformació social sense precedents. La pregunta és si aquest espai ja ha aconseguit ser el d'una societat transformada però suficientment adulta. Característiques humanes que actualment presenta l'espai del Pla d'Urgell, i la major part dels seus nuclis, són molt diferents de les que presentava fa poc

més de cent cinquanta anys com a conseqüència d'una transformació social sense precedents. La pregunta és si aquest espai ja ha aconseguit ser el d'una societat transformada però suficientment adulta.

L'ESPAI PÚBLIC I LA SOCIETAT

L'espai urbà alterna de manera desigual un conjunt d'espais amb funcions, usos i formes que haurien de satisfer les necessitats més diverses de la societat que l'ha conformat.² De tota manera, en una classificació primària, l'espai urbà es pot agrupar en dues categories: l'espai públic i l'espai privat. La categoria de l'espai privat correspon a aquell tipus d'espai del qual una persona física o jurídica en pot demostrar legalment la propietat. Els habitatges, locals amb funcions molt diverses, naus per a empreses, etc., entrarien en aquesta categoria. Al llarg del temps i especialment, però no únicament, pel que fa als habitatges, l'espai privat ha servit per destacar categories socials dels seus propietaris: grans casalots o seus d'empreses transmeten una significació social i atorguen un estatus a la persona física o jurídica que l'ocupa. També passa el mateix, amb significats diferents, en altres condicions socials: les «cases barates» poden servir d'exemple. I és que l'espai privat i, especialment, les façanes dels edificis formen part del decorat de l'espai públic.

D'altra banda, l'espai públic correspon a aquell espai la titularitat del qual és l'administració en qualsevol dels seus nivells. En principi, l'espai públic és accessible a la població en general o a grups específics d'aquesta població, amb excepcions notables,³ i acostuma a estar regulat per normatives d'ús adaptades a les funcions per a les quals han estat creats. El conjunt de l'espai públic el formaria aquell espai que es caracteritza per un ús col·lectiu i que sovint, però no sempre, està gestionat des de l'administració que n'assenyala els límits del seu ús.

L'espai públic es pot classificar en tres grans categories. La primera assenyala aquell espai d'ús general que comunica els diferents espais de la ciutat. Els carrers i les places, que en cada cultura presenten variacions que poden arribar a ser considerables, formarien part d'aquesta primera categoria. Allí es barregen diferents activitats de les quals convé destacar les de reproducció d'hàbits socials, com una certa normativa general que impera a tota la societat, i a més és on conflueixen una gran part de les activitats privades. La importància dels carrers i places en els processos de socialització i de transmissió de costums generals per a cada grup social o pel conjunt de la societat acostuma a passar desapercebut per la pròpia societat fins que apareixen elements dels que es poden considerar «xocs» culturals. Bastin com exemples l'aparició de fenòmens socials com el cabell llarg, o estètiques que es van fer famoses com les dels «skins», o el descobrir que els carrers i places són alguna cosa més que llocs per passar quan ha arribat la recent onada migratòria. L'espai dels carrers és un lloc de socialització, de confrontació de maneres de viure i d'exposició de diferències i divergències socials i, com a tal, és un espai on s'aprèn la conducta col·lectiva. De fet, s'ha utilitzat abastament expressions com «l'escola de la vida», «la universitat del carrer» per assenyalar tot allò que s'aprèn al carrer, fora dels circuits establerts per a la reproducció dels interessos socialitzadors d'una comunitat.

La segona categoria d'espai públic la formen aquells espais de propietat pública que generalment estan creats o adaptats a funcions concretes d'ús públic. D'aquests espais, n'hi ha una gran diversitat, i poden ser gestionats per la pròpia administració, en una de les seves branques específiques, o per empreses públiques o privades que en tenen una concessió. Exemples d'aquesta categoria poden ser els edificis militars, els camps d'esports, infraestructures com els ferrocarrils o les piscines municipals. Al costat

2. RAPOPORT (1978: 27) fa referència al significat de l'espai i en determina diferents classes.

3. Els edificis de l'administració, per exemple, només són accessibles en part. Els quarters de la policia o de l'exèrcit, acostumen a ser d'ús restringit. I altres edificis públics fan, en els darrers anys, jornades de portes obertes, fet que explica que generalment no es poden ni visitar. Com exemple es pot citar el palau de la Generalitat a Barcelona. Una anàlisi més acurada es pot trobar a CARRERAS (2002).

d'aquests espais apareixen els que formarien la tercera categoria: espais de titularitat i gestió privades que, d'una o altra manera, estan concebuts per a ser dedicats a l'atenció del públic en general o a grups específics de població. Les botigues, les discoteques, les esglésies o les clíniques i els hospitals privats en poden ser exemples representatius de la mateixa manera que ho poden ser els parcs temàtics o els centres comercials.

Aquestes tres categories es complementen entre elles per a formar, juntament amb els espais privats d'ús privat, l'espai urbà. En ocasions l'espai públic i el privat formen un conjunt que, amb l'acord de l'administració i de part o de la totalitat dels propietaris privats, busquen una mateixa finalitat. El manteniment d'un barri històric podria ser un exemple de la confluència dels interessos entre el sector públic i la propietat privada. La combinació dels espais públics i privats, amb una coordinació o no entre els interessos dels diferents propietaris, actua en l'imaginari de la població per establir uns usos socials i econòmics en cada part de l'espai urbà. I, d'aquesta manera, es generen diferents graus de capacitat d'atracció de la població per a utilitzar aquests espais oferint un continent (un entorn físic) i un contingut (unes funcions) que el públic usa per a satisfer part de les seves necessitats de relació social. I si bé el continent pot ser atractiu per ell mateix, com per exemple en la decoració i manteniment dels carrers, places i parcs, la relació que mantenen amb els espais públics d'ús privat ha de ser coherent amb la idiosincràsia i els hàbits socials de la societat que els utilitza.⁴

A l'Estat espanyol, el concepte d'espai públic neix al segle XIX com a conseqüència de la desamortització i del cadastre, que privatitza part de l'espai urbà i obliga l'administració a preservar espais per a la vialitat i les infraestructures.⁵ En aquells moments l'espai públic passa a ser un objecte desitjat per agents socials i econòmics, tant en l'entorn urbà com en àmbits rurals on les propietats comunals eren de domini públic i en alguns casos es comencen a privatitzar. L'administració es converteix en un agent de la producció del sòl al costat dels promotors immobiliaris i dels propietaris del sòl. I la interacció d'aquests agents, les seves forces i interessos sovint enfrontats és determinant a l'hora d'establir les característiques d'identitat dels diferents espais urbans. Però cal no oblidar que la creació d'espai es dirigeix al públic i que aquest rep les influències, moltes vegades d'origen extern, del que es pot anomenar «modes». Els agents de la producció del sòl s'han d'adaptar a aquest criteris temporals, quan no són ells mateixos qui els creen o els orienten. El resultat és que, en ocasions, es dissenya i es crea uns espais públics que no s'adapten al que la població vol o necessita, introduint canvis, de vegades molt petits, que converteixen determinats espais públics en àrees on no es recrea la funció de reproducció social.

Lefebvre (1978) exposava l'exemple del que considerava una planificació incorrecta quan de l'espai públic s'eliminen els carrers o determinats espais de trobada de la població com poden ser els cafès. En d'altres casos, els carrers segueixen existint però amb una funció merament de trànsit. La casa es converteix en el centre de l'atenció relegant al carrer la simple funció, necessària per altra banda, de connexió entre l'espai privat i altre vies de comunicació. Un exemple poden ser els carrers on només hi ha funcions residencials, com els barris de cases adossades o de xalets. Molt sovint els carrers apareixen buits ja que la casa té tot el que es necessita per a poder «gaudir» de la vida. Els espais públics, i dins d'aquesta categoria no només el carrer, és ple de significats que ofereixen els continguts econòmics, socials i culturals. I aquests continguts apareixen com a resultat de l'aplicació d'una ideologia i d'un sistema econòmic i social que en facilita l'acceptació, la transformació i el procés d'adaptació tant de l'espai físic, com de les funcions i de l'ús que en fa la societat.

Els espais públics van canviant a mesura que la societat es va transformant. A les localitats del Pla d'Urgell no fa tants anys, el carrer era un espai de trobada, d'intercanvi, de relacions socials. El fet d'estar a la fresca, asseguts en cadires que es treien de casa els vespres d'estiu, és una mostra de costums d'utilització dels espais públics, on la gent es trobava i repassava el dia amb els veïns. El mateix passava amb el safareig del poble, on les dones es trobaven mentre rentaven la roba i s'establien relacions amb les veïnes.

4. Una anàlisi de l'espai públic com a element de relació social es pot trobar a SERPA (2004).

5. BORJA (2004).

L'arribada de la «modernitat», amb la televisió, els cotxes, les màquines de rentar i noves maneres de viure va acabar amb unes tradicions que avui es conserven parcialment, potser, només en localitats petites. Mentre, s'ha passat de la botigueta del barri al supermercat i d'aquest al centre comercial situat als afores de la ciutat i accessible, bàsicament, amb transport privat. S'ha substituït el paper que feia l'espai del carrer pels «carrers» formats per les prestatgeries dels supermercats, on amb el xoc dels carretons de la compra es reproduïen aquelles antigues formes de reproducció social.

L'espai públic és un espai de socialització on es reproduïx la idiosincràsia del col·lectiu i on s'expressen les formes de viure d'una comunitat. La modificació d'aquests espais, doncs, hauria de ser el resultat dels canvis que experimenta la societat però no necessàriament el resultat d'una voluntat col·lectiva. El mateix espai públic, sigui de la categoria que sigui, es pot dividir en dues parts per a la seva anàlisi. D'una banda hi hauria la forma, la idea de l'espai com a continent, que, mitjançant l'actuació dels agents de la producció de l'espai, es tria en relació a la funció, o funcions, que s'espera que compleixi. D'altra banda, hi ha el contingut que també cal suposar-lo en relació a la funció que s'havia previst per aquell espai. Però des del moment en què es crea, l'espai públic pren una vida «pròpia» a partir dels usos de les persones que l'utilitzen. I en adquirir un ús quotidià, l'espai –sigui un carrer, una plaça o un local privat per a ús públic– pot experimentar modificacions que varien amb el temps i que també pot generar nous usos molt allunyats de la idea original a què s'havia destinat.

Com espai destinat a un ús col·lectiu, i tenint en compte que la societat apareix com un col·lectiu organitzat en el marc d'una normativa canviant, l'espai públic està sotmès a un conjunt de restriccions normatives que varien en funció de la idiosincràsia col·lectiva, dels canvis dels valors de la societat i de les lleis que la regeixen. Una de les característiques de la societat actual és l'augment de la complexitat social i l'augment de la normativa que restringeix els usos de determinades actuacions que es poden produir als espais públics. Aquestes normes poden ser ocasionals,⁶ com la introducció d'un «toc de queda» en temps de guerra o en el moment de disturbis més o menys ocasionals. Un exemple pot ser la prohibició de circular pel carrer sense la companyia d'adults a joves de fins a una determinada edat i a determinades hores que van dictar les autoritats franceses arrel dels disturbis que van començar a Clichy-sous-Bois, a la perifèria de París, i que es van estendre per tota França el novembre de 2005.

Aquestes normes també poden ser fruit d'una evolució social i tenen una durada molt més llarga en el temps. Totes les localitats en tenen unes quantes i de vegades difereixen amb les de poblacions veïnes. Però són normes que es van adaptant amb el pas del temps, com per exemple la prohibició d'estendre la roba de la bugada al carrer. De vegades es crea un nou corpus normatiu, com per exemple Tàrraga. Altres normes poden afectar l'ús de l'espai públic sense proposar-s'ho en un inici. Així, l'escolarització obligatòria suposa que en horari escolar els infants no poden circular pel carrer sense una justificació. I, per fi, hi ha normes d'ús social que afecten de la mateixa manera l'espai públic: l'horari de tancament de les botigues i de les oficines, per exemple, afavoreix un canvi en l'ús temporal de l'espai, i amb aquest canvi els carrers i les places acaben tenint funcions diferents segons les hores del dia.

En aquest sentit es pot dir que els espais públics es van definint segons les característiques de les societats que els creen i van canviant segons es modifiquen aquestes característiques. Cal considerar que l'espai públic és el lloc on es fan, de manera individual o col·lectiva, un conjunt d'activitats privades, d'intercanvi entre persones o col·lectius. El comportament de les persones no deixa de ser individual encara que en molta ocasió es manifesta, també, de manera col·lectiva. I quan apareixen grups diferents al conjunt de la idiosincràsia general, l'espai públic es converteix, també, en un escenari d'aquestes diferències. Per tant, els carrers i places de les ciutats, però també molts espais públics de titularitat privada, es converteixen en espais de convergència i divergència social, en un escenari de múltiples representacions.

6. A la premsa es poden trobar altres exemples de restriccions d'aquest tipus a la Gran Bretanya o als Estats Units.

L'espai públic es converteix en un marc on es reflecteixen les característiques de la societat. Si el conjunt de l'espai urbà és una mostra de les característiques definitòries d'una societat al llarg del temps, l'espai públic és l'escenari on, mentre es representa la vida quotidiana, es fan evidents les tensions que es mostren subjacents a l'interior de cada societat. De fet, la «lluita» d'interessos dels diferents grups socials es mostra en la interacció entre espai públic i espais privats. Les normatives públiques que defineixen espais públics també afecten la forma dels espais privats. Els plans d'urbanisme en són un exemple. I, sovint, la forma de l'espai públic i la seva relació amb els espais privats que l'envolten, el limiten i el defineixen porta a considerar que la forma fa la funció. L'any 1967 Jane Jacobs, i uns anys més tard Henry Lefebvre, feien una advertència sobre la necessitat de mantenir la relació entre els espais urbans i aquella part de la societat que l'ha de viure. La forma que adquireix l'espai urbà, entès com la successió d'espais públics i privats, pot afavorir o dificultar la relació entre les persones i els grups, pot generar inèrcies i formes d'ocupació i utilització, pot ser un espai integrador o segregador. I cal tenir en compte que cada grup social, cada subgrup cultural, crea identitat a partir de l'espai que ocupa i l'utilitza. Un dels elements que més «xoca» a la societat rural en transformació de les contrades del Pla d'Urgell és la presència de grups socials que fins fa ben poc temps eren desconeguts. Les persones immigrades, amb característiques culturals ben diferents, fan ús de l'espai públic d'una manera que la societat «autòctona» ja havia «oblidat». I si la transformació de la societat, amb tots els elements esmentats més amunt, ha comportat un canvi d'ús dels espais públics, no ha de sobtar tant que, malgrat sigui un espai dissenyat amb altres finalitats culturals i ideològiques, sigui parcialment ocupat per persones que en fan un altre ús social. L'ús de l'espai manté lligams amb els interessos de les persones, que es mostren a través de l'estatus socioeconòmic, de les relacions de gènere i edat, les culturals, i tot un conjunt d'aspectes que afecten la persona i la seva dimensió social. L'espai públic, sigui quina sigui la seva categoria, és el marc espacial on fan visibles les xarxes de relació social que, sovint, necessiten una territorialització per a mantenir la seva identitat. I és en aquesta utilització de l'espai i en la creació d'aquest sentit de territorialització que es fa evident un dels aspectes de la relació entre l'ésser humà i l'espai que crea i transforma: la percepció de l'espai i les imatges mentals que es generen.

En el marc de parts de l'espai públic es crea i es regenera l'imaginari de cada persona amb el pas del temps. La persona, depenent de la seva edat, sexe, posició social i components culturals, construeix una identificació amb l'espai que ha anat utilitzant, que considera com a «seu» perquè el sap llegir i entendre i s'hi troba a gust. Quan canvien algunes característiques d'aquest espai «propi» hi ha un procés de transformació de les imatges que cadascú s'havia creat. Hi ha reaccions molt diverses. Des de reivindicar l'ús de l'espai fins a «abandonar» o segregat la seva ocupació. I aquest ús segregatiu es pot aplicar no només a la persona sinó al que es pot estendre al grup de pertinença de la persona en qüestió.⁷

«NOUS» ESPAIS PÚBLICS

L'espai públic canvia, tal com s'ha anat exposant, a partir de dos elements: els canvis tecnològics i econòmics, que generen noves necessitats i noves funcions per a espais existents o de nova creació, i els canvis socials que, originats a l'interior o a fora d'una societat, provoquen un procés de trencament, un abans i un després, en una societat. Els nous espais públics que sorgeixen d'aquests canvis responen a noves necessitats generades per una societat. De totes maneres, i sobretot a ciutats petites i pobles,

7. A DOMINGO (dir.) (2004) s'analitza el no ús del centre històric de Lleida per part de la població que resideix o visita la ciutat. La imatge mental i la percepció de lloc de perill s'havia instal·lat en l'imaginari col·lectiu dels ciutadans fent que més d'un 70% de les persones enquestades declaraessin no passar-hi mai.

han aparegut espais públics que responen a altres criteris que no els de la pròpia societat. S'implanten nous espais esperant crear noves funcions i, d'aquesta manera, la conseqüència passa a ser la causa de canvis i noves situacions.⁸

De vegades, aquests nous espais sorgeixen de la iniciativa política del partit o del grup dominant en un moment concret. Un exemple pot ser la creació de poliesportius arreu del territori a partir dels anys vuitanta del segle passat. O, més o menys pel mateix període, la creació de piscines municipals en moltes localitats on, fent números, pot ser una despesa de manteniment constant. Aquests dos exemples mostren com una tipologia d'espai públic és agafada com un símptoma de modernitat i s'intenta implantar en moltes localitats per assenyalar la fi d'un temps passat i l'arribada de nous temps que comportaran canvis en les societats rurals o semirurals.

El mateix passa amb la creació de places noves o la «urbanització» de places existents. S'importen models d'espais que han funcionat més o menys en altres llocs i es posen en espais amb una societat diferent que potser no els necessita o no s'ha plantejat mai que fossin necessaris. I alguns d'aquests espais funcionen, la població els utilitza i modifica part del seu comportament social per adaptar-s'hi. En el camí es poden deixar tradicions aparcades i se n'adapten de noves: conseqüències de les transformacions socials, de la modernitat, dels nous temps, etc. En general els canvis no són cap problema, ans al contrari.

Cal no oblidar els nous espais que són fruit de la iniciativa privada, de vegades amb el consentiment de l'administració. La creació de nous espais de serveis als afores de petites ciutats en poden ser un exemple. L'administració admet la creació d'un pla parcial o de la figura del planejament urbà que sigui adient, per a la creació d'espais destinats a comerç o petites indústries. D'aquesta manera es genera un espai de carrers i places que, d'amplades més grans que els carrers del poble, permeten l'accés fàcil al transport privat. Durant el dia, mentre els comerços funcionen és fàcil observar un cert trànsit, però quan acaba l'activitat econòmica, l'espai queda buit, abandonat i desert. El preu del sòl justifica, a priori, la seva instal·lació: es necessita molt espai per aquestes activitats i als afores és més barat. Però canvien els hàbits de compra de la població i l'ús dels seus circuits habituals. Són espais creats a imatge d'altres que ja s'havien posat en funcionament dècades enrere a grans ciutats de França, Anglaterra, Alemanya i els Estats Units. S'adapten, en les mesures, al lloc on s'implanten i generen uns canvis econòmics i socials en la població que els rep. El més curiós és que aquests espais, quan estan més decorats, tendeixen a «recrear» els carrers i places del que seria una ciutat «normal» enlloc d'utilitzar el que ja existeix. La seva presència, però, acostuma a dificultar activitats econòmiques ja existents, com el petit comerç, i moltes localitats petites acaben «perdent» el comerç propi i convertint-se en alguna cosa semblant a «ciutats dormitori» típiques al voltant de les grans ciutats.

En aquests canvis hi ha un element a tenir en compte. Tant si l'iniciativa és pública, de l'administració, com privada, moltes vegades la creació de nous espais es realitza sense tenir en compte les necessitats dels habitants dels llocs on s'implanten. Els nous espais no responen a necessitats socials locals sinó que s'importen d'altres llocs, amb altres característiques socials i culturals i els seus efectes poden ser inesperats. Com s'ha apuntat anteriorment, les persones tendeixen a fer un ús de l'espai en relació a tot un conjunt d'elements que conformen les seves característiques vitals, de caràcter personal i variables en funció de l'evolució de l'individu, i les seves característiques socials, que integren la persona en el col·lectiu bàsicament a través de la cultura i unes relacions econòmiques que també poden ser canviant al llarg de la vida de la persona. Si aquest s'estén al conjunt d'una societat, la creació de nous espais amb funcions específiques genera uns canvis que transformen la societat en el seu conjunt, principalment pel que fa a l'àmbit cultural.

La cultura és fruit de l'evolució d'una comunitat. Una evolució on actuen elements interns, de la pròpia societat, i externs, que vénen de fora. Les comunitats rurals acostumen a ser vistes com a més tradicio-

8. En relació als canvis en els espais públics a les ciutats petites es pot consultar DOMINGO (2002).

nals, ancorades en un passat no sempre llunyà, i poc amigues dels canvis. La introducció de noves situacions, de nous espais, pot generar un conjunt de canvis que, poc a poc o més de pressa, alteren la visió tradicional d'aquestes comunitats i s'adapten a noves formes que no necessàriament responen a la realitat que s'està vivint en un temps i un espai determinats.

Els canvis que es produeixen en les societats rurals, com la del Pla d'Urgell, allunyen aquestes societats del que era el marc cultural on s'han anat forjant i les porta a poder ser considerades com a urbanes o protourbanes, si és que es pot dir d'aquesta manera. Però no acaben de tenir les característiques d'una comunitat urbana, de gran ciutat, malgrat s'implantin espais públics que responen a les necessitats d'aquest marc social i econòmic. Davant d'això, igual que al davant de la pèrdua d'ús de determinats espais, només queda viure l'ús de l'espai públic, fer-lo propi a partir de considerar no els interessos econòmics i polítics sinó els de la pròpia població que els ha de viure. Segurament si es fa participar més la població, el conjunt de la comunitat, en la creació de nous espais, els sentiran com a propis i per més que evolucioni la societat, els espais respondran a les seves necessitats i interessos i no es crearan espais «copiats». Potser es guanyaria en diversitat i no hi hauria pobles que semblin habitacions d'hotel uniformades que es poden trobar a qualsevol lloc del planeta. En aquest sentit cal recuperar la idea que l'espai públic reflecteix una població i respon a les seves inquietuds.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BORJA, J. (2004): «Espais públics versus espais d'ús públic», *Transversal*, núm. 23, p. 12-14.
- CARRERAS, C. (2002): «La funcionalitat de l'espai públic: nous espais de consum» a TELLO, R. (coord.), *Espais públics. Mirades interdisciplinàries*. Ed. Pòrtic. Barcelona, p. 95-116.
- DOMINGO, J. (2002): «Canvis en l'ús de l'espai públic en una ciutat petita» a TELLO, R. (coord.), *Espais públics. Mirades interdisciplinàries*. Ed. Pòrtic. Barcelona, p. 187-204.
- DOMINGO, J. (dir) (2004): *Les persones sense llar a Lleida*. Ed. UdL. Lleida.
- DOMINGO, J. (2006): «Petites ciutats a l'entorn de Lleida. Nous papers per a noves situacions?» a *URTX*, núm. 19, p. 343-359.
- JACOBS, J. (1967): *Muerte y vida en las grandes ciudades*. Ed. Península. Barcelona.
- LEFEBVRE, H. (1978): *De lo rural a lo urbano*. Península. Barcelona.
- POUNDS, N. J. G. (2000): *Geografía Histórica de Europa*. Ed. Crítica. Barcelona.
- RAPOPOORT, A. (1978): *Aspectos humanos de la forma urbana*. Gustavo Gili. Barcelona.
- SERPA, A. (2004): «Espaço público e Acessibilidade: notas para uma abordagem geográfica» a *Geosp. Espaço Tempo*, núm. 15. Universidade de Sao Paulo. Sao Paulo Brasil.